

наша СЛОВА

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 41 (1452) 9 КАСТРЫЧНІКА 2019 г.

Каб не быць "рускімі са знакам якасці". Наш адказ інтэграцыі

Адказ "беларуская" на пытанне пра родную мову падчас перапісу насельніцтва - гэта цяпер тое, што можа зрабіць абсалютна кожны чалавек для падтрымкі сувэрэнітету і незалежнасці Беларусі.

Раз на дзесяць гадоў у краіне адбываецца цікавае мерапрыемства - перапіс насельніцтва. Гэтым разам беларусаў палічаць, памаюць і паглядзяць на іх з 4 па 30 кастрычніка. І цяпер пытанні перапісу - надзвычай важныя.

Перапіс важны таму, што менавіта ад яго выніку адштурхоўваюцца нашыя статыстыкі, і, адпаведна, улады ў вызначенні далейшага шляху развіцця дзяржавы і дзяржаўнай палітыкі. Напрыклад, ад сёлетніх вынікаў маштабнай аптыгнікі, па словах сацыялагіні, аналітика Беларускага інстытута стратэгічных даследаванняў Алены Арцёменкі, будзе залягаць рэформа адміністрацыйнага падзелу краіны. Па межаванні адмініслуць, у некаторых раёнах колькасць насельніцтва можа аказацца каля 5-7 тысяч чалавек, і, адпаведна, там нерэчыянальна ўтрымліваць адміністрацію.

Але найважнейшыя пытанні - гэта пытанні 12 і 13 у перапісным лісце. Яны будуть гучыць так: "Ваша родная мова (мова, засвоеная першай у раннім дзяцінстве)??" і "На якой мове вы звычайна размаўляеце дома?"

Пытанні сформуляваныя так, бо гэта - рэкаменданцыі "Канферэнцыі ўсходніх статыстык". Аднак паніще "роднай мовы" і "першай засвоенай" усё ж не перашкоджаюць называць любому чалавеку роднай мовай **беларускую**.

І гэта, насамрэч, не будзе хлуснёй. Нават калі ад пачатку вы размаўляеце на рускай мове - вы же у дзяцінстве засвоілі "Калыханку"? Ведаеце, хто такі Дзед-Барадзед? А значыць, засвоілі і беларускую мову.

Вынікі перапісу будуть апрацоўвацца даволі доўгі, і не ўсе з гэтых вынікаў нам пакажуць. Бо там ёсць "слізкія" пытанні наконт працоўнай міграцыі і жадання з'ехаць з краіны. Але сапраўдныя ліч-

бы гарантавана давядуць да тых, хто прымае палітычныя і эканамічныя рашэнні наконт будучыні краіны.

Цяпер наша будучыня даволі цымнія. Да нас цягнуць свае руکі розныя "рускія міры" ды "паглыбленыя інтэграцыі". Шмат хто занепакоена кажа, што існаванне Беларусі як самастойнай дзяржавы ўжо пад вялікай пагрозай, і трэба кансалідавацца ўсім, каб надалей жыць у сваім доме. І адказ "беларуская" на пытанне пра родную мову - гэта цяпер тое, што можа зрабіць абсалютна кожны чалавек для падтрымкі сувэрэнітету і незалежнасці Беларусі.

Такім чынам мы даводзім важную рэч: беларусы - гэта не "рускі мір". Не "апалочаныя рускія" і нават не "рускія са знакам якасці", не "малодшая славянская сястра". Гэта асобны і асаблівы народ, у якога ёсьць свая мова, культура, традыцыі, зямля і краіна.

Беларуская мова - гэта і абарона ад усялякіх "глыбокіх", "паглыбленых" і іншых схаваных, прыкапаных ды замаскіраваных інтэграцыі. Гэта

маркёр: што беларусы - супраць паглыннія сваёй краіны нейкім "вялікім суседзямі". Прынамсі, гэта азнака таго, што "лёгкіх інтэграций" не будзе. І папярэджаннім, хто на такіх "інтэграцыях" спадзяеца, - найперш, з нашага боку. Прызнаемся: у Беларусі хапала не толькі партызаны, але і калабарантаў.

Руская мова ў нас не мае патрэбы ў падтрымцы. Беларуская ж фактычна выключана з ужывку ў адукавані, СМІ, заканадаўстве, рэальнымі жыцці. Той, хто спрабаваў уладкаваць дзіця ў беларускамоўную группу дзіцячага садка альбо дамагчыся беларускамоўнага навучання ў пачатковай школе, выдатна пра гэта ведае. Хаця тагоў быць не павінна - каб тыя, хто жадае наўчыць дзіця на мове тулынай нацыі, дамагаліся б гэтага ледзьве не з боем.

Чым больш адказаў у перапісе пра "родную беларускую" - тым больш шанцаў на з'яўленне навучання па беларуску, беларускіх садкоў і школьных класаў.

Часцяком сустракаюцца нараканні, што зварот да чыноўніка на беларускай мове выклікае адказ ці на рускай, ці з памылкамі. Вялікая колькасць

людей, якія ў час перапісу заявяць пра родную беларускую, будзе вымушаны чыноўнікамі не адварочацца ад беларускамоўных зваротаў (за аphonінія гады, адзначым дзеля справядлівасці, беларускую мову яны вывучылі ізблага).

Сацыёлагі ў гэтым пытанні папярэджаюць пра "спіраль маўчання". Гэта калі ўсе звязліся, што, нібыта, "большасць адкажа пра родную мову - рускую, дык я адкажу таксама гэтак". Насамрэч, ўсё які-раз наадварот. Гэта беларуская мова трапіла ў "спіраль маўчання". Насамрэч, мова - папулярная. Быць беларускамоўным - азначае быць "у трэндзе". Ува-жаць беларускую мову за родную - гэта быць адукаваным, прынамсі, ведаць больш за адну мову. Проста нашая мова "не раскручана" так, як наўчыць, а яе сапраўдная папулярнасць - замоўчавацца.

Не верыце? Паводле перапісу 2009 года роднай мовай беларускую назвалі 53,2% насельніцтва Беларусі. У час перапісу 1999 года роднай мовай беларускую назвалі 73,6%!

Дык якая ваша родная мова?

Сяргей Пульша
"Новы час".

Першай сталіцы ВКЛ - 975 гадоў

Адзін са старэйшын гарадоў Гарадзеншчыны - Наваградак - адзначыў 975-годдзе. Урачыстае адкрыццё адбылося ў цэнтры горада, яно мела назоў "Сіла мінулага - у гісторыі, сіла будучага - у нас". Суправаджалася адкрыццё тэатралізаваным пралагам "Слаўны горад Наваградак у легендах і гісторыях".

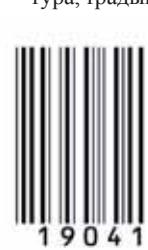

Парадавалі наваградчані і гасці горада фестываль гістарычнай рэканструкцыі і ўрачыстае адкрыццё памятнага знака "Уязная брама", а таксама сквера на вуліцы Адама Міцкевіча і новага будынку Цэнтра сацыяльнага абслугоўвання насельніцтва.

Калекціянер Уладзімір Ліхадзедаў прэзентаваў сваю новую фотакнігу "Наваградак. Падарожжа ў часе". А мас-такі здзіўлялі прысутнікамі "Наваградскі Манмартр". Юбілейнае свята ў Наваградку аздаблялася рознымі конкурсамі, выставамі, выступленнем пісменнікаў, песнямі, гандлем і салютам.

Беларуское Радыё Рацыя, Наваградак.
Фота novgazeta.by, Facebook, Twitter.

9 772073 703003

pawet.net

26 верасня - Еўрапейскі дзень моў

Мова і нацыянальная свядомасць

(Заканчэнне. Пачатак у папярэдніх нумарах.)

Калі парадаўноўца вышэй апісаны са шляхам развіцця польскай мовы, тут патрэбна адзначыць свае асаблівасці. Таксама, як і украінская, і ўсе іншыя мовы народы Рэспублікі імперыі, яна знаходзілася пад уціскам з боку ўладаў, адпаведна, яе ўжыванне знізілася ў часы панавання расейскай улады ў Польшчы. Адметнасці ж - як і чаму палякі змаглі зберагчы сваю мову, на маю думку, такія:

1. Польская мова была дзяржаўнай у Рэчы Паспалітай (аж да прыпынення яе існавання ў канцы 18 стагоддзя), а дагэтуль - у Польскім каралеўстве, таму за шматвекавы прамежак яна мела магчымасць умацавацца ў граматычным, літаратурным культурным планах.

2. Пад уладай Расеі знаходзілася не ўся тэрыторыя сучаснай Польшчы (як, дарэчы, і Украіны), таму можна меркаваць пра адрозненні ў абставінах развіцця польскай мовы на той перыяд.

3. Носьбітамі польскай мовы, яе так бы мовіць "аплотам", заўсёды былі польскае дваранства, вайскоўцы, культурны клас, эміграцыя, менавіта яны, нягледзячы на іх апальнае становішча, асабліва пасля шматлікіх паўстанняў супраць расейскай улады, змаглі пасля стаць ля кіравання Польшчай пасля аднаўлення яе незалежнасці ў 1918 годзе.

4. Як вынік, польская мова мела зусім іншы, аднаўленчы шлях развіцця, адбыўся яе граматычны змены, адбіўся ўплыў ангельскай, французскай мовы.

Можна зрабіць высьнову: адраджэнне ці заняпад мовы часта залежыць ад таго, хто пры ўладных структурах з'яўляецца рэгулятарам моўных адносін у краіне. Падобнае датычыцца і аднаўлення фактычна "з нуля" мовай іўрыту, каталонскай мовы.

Калі казаць пра іўрыт - яго аднаўленне ажыццяўлялася на працягу мінулага стагоддзя, калі ён быў часткай руху сіянізму - ідэалогіі, мэтай якога з'яўляецца ад'яднанне і адраджэнне ўлады ў Ізраілі. Пачалося гэта з

заснаванням школ для выкладчыкаў іўрыту, адкрыццем моўных курсаў у кібуцах, яўрэйскіх супольнасцях. Гэта потым знайшло сваё адлюстраванне ў хвалях вяртання ў Ізраіль. Важны факт - іўрыт як мова штодзённай камунікацыі часта абраўся на добраахвотнай аснове. Хаця, працэс усталівання іўрыту ў Ізраілі меў таксама і свае, прымусовыя, меры. Так, напрыклад, у Тэль-Авіве быў створаны Легіён Абаронцаў Мовы, які служыў для абароны камунікацыі на іўрыце. Габрэй, якія былі

Армія - толькі на іспанскай мове.

7. Палова кінесеансаў у Каталоніі павінна быць па-каталонску (але пакуль гэтае правіла практыкай не стала).

Такім чынам, гледзячы на прыклады захавання народамі сваёй роднай мовы, пачнае, мы пачнем з піхалагічнай спробы тлумачэння гэтых феноменам: мова - гэта свайго рода "афармленне" свядомасці,

якое ўпłyвае на нацыянальную самідэнтыфікацыю чалавека. У цэлым, мы можам казаць пра існаванне пэўнага генетычнага коду нацыі, у які ўваходзіць, акрамя мовы, гісторыя развіцця этнасу, традыцыі, адным словам, тое, што дазваляе аб'яднану людзей у народы і нацыі. Другі факт - адраджэнне мовы кіравалася нацыянальнымі элітамі, якія мелі сваёй мэтай аднавіць нацыянальную дзяржаву менавіта на такіх складніках, як, у тым ліку, і мова.

У такім выпадку мы можам задаць пытанне: у першай палове 1990-х гадоў у Беларусі адзінай дзяржаўнай мовай была беларуская, адбывалася беларусізацыя адукцыі, войска. Аднак вынікам гэтага стаў беларускі выбар 1995 года перайсці на двухмоўе, тым самым адмаўляючыся ад адной мовы. Чаму так сталася? Першая прычына - паступавае зникненне старабеларускай мовы з ужытку яшчэ пры Рэчы Паспалітай (!) зрабіла з беларускай мовы "сялянскую", малаўжывальную, што ў далейшым таксама стала элементам маніпуляцыі тых, хто прасоўваў ідэі стаўлення чужой мовы на беларускіх землях. Такім чынам, беларуская мова, так бы мовіць, страціла свае карані. Па сутнасці сваёй, беларуская мова ў апошнія некалькі стагоддзяў была ў становішчы мовы меншасці, якая не мае пэўнага афіцыйнага літаратурна-граматычнага ўладкавання.

Пасля смерці дыктатара Франка ў Іспаніі аднавілася дэмакратыя, а разам з тым аўтаномія Каталоніі, і, адпаведна, падтрымка ідэі адраджэння каталонскай мовы. Як вынік - у 90-я гады амаль 100% насельніцтва аўтаноміі разумела каталонскую мову.

Аднак разам з ростам іміграцыі ў Каталонію з краін Афрыкі, Усходняй Еўропы пачала ажыццяўляцца праграма адраджэння каталонскай мовы ў наступным:

1. Пачатковое і сярэднє навучанне ў Каталоніі вядзецца толькі па-каталонску. Ужо ва ўніверсітатах кожны выкладчык сам для сябе абірае мову навучання.

2. Працоўная мова, мова дакументаў ў мясцовых адміністрацыях - каталонская. Але па законе з наведнікамі там гавораць на той мове, на якой яны звязанаўцца. Калі чыноўнік звязтаеца да незнаёмага чалавека, ён павінен гэта рабіць па-каталонску. Але калі чалавек яму адказвае па-іспанску, чыноўнік абавязаны прайсці на іспанскую мову.

3. Каталонскія грамадскія СМІ вяшчаюць па-каталонску.

4. Дэбаты ў каталонскім парламенце адбываюцца выключна па-каталонску. Агульна, ад пачатку працы аўтаномнага каталонскага парламента ў 1979 было вырашана, што ён будзе працаваць па-каталонску.

5. Усе вывескі, шыльды павінны быць прынамсі на каталонскай. Па жаданні, можна і варыяント па-іспанску. Але каталонскі павінны быць абавязковы. Уведзены мінімальны, сімвалічны штрафы за парушэнне гэтага правіла.

6. Каталонская паліцыя працуе па-каталонску. Агульнаіспанская паліцыя займаецца пытаннямі межаў, барацьбы з наркатафікам, тэрарызмам. Яна працуе на іспанскай мове, большасць яе супрацоўнікаў прыехаў з іншых рэгіёнаў Іспаніі.

Памёр Андрэй Вашкевіч

**"Гады чатыры кожны нумар
"Нашага слова" быў складзены
рукамі яго і ягонай мамы"**

На 49-м годзе жыцця памёр былы супрацоўнік газет "Культура", "Імя", "БДГ", "Народная Воля" Андрэй Вашкевіч.

Вось што ўспамінае пра яго паэт Віктар Шніп: "Мы з ім былі знаёмымі з пачатку 90-х. Я тады працаў адказным сакратаром газеты "Наша слова". Наклад дасягаў да дзесяці тысяч. Газета выходзіла на восьмі старонках. Друкавалася ў "Чырвонай зорцы", а там не было прыстасавання, каб чатыры сярэдня стафонкі выдання ўкладвалісі ў сярэдзіну газеты. Трэба было ўкладаць рукамі. Паспрабавалі рабіць гэта ўсёй рэдакцыяй. Зрабілі раз-другі і, убачыўшы, што з-за гэтага застаецца мала часу саму газету рыхтаваць да друку, началі шукаць ахвочных падпрацаўцаў па дамове. Даўгавата шукалі, і здавалася, што ніколі нікога не знайдзем. А тут неяк, ідуучы з друкарні, сустрэў Андрэя

Вашкевіча. Яму было за дваццаць. Пратанаваў падпрацаўца. Андрэй не адмовіўся, сказаўшы, што аднаму будзе цяжкавата, а вось, калі яго мама пагодзіцца, то возьмеца за працу. Мама не адмовілася. І потым гады чатыры, а мо і болей, кожны нумар "Нашага слова" быў складзены рукамі Андрэя Вашкевіча і яго мамы".

Прычынаю смерці стала анкалігія.

nn.by.

Перапіс ужо выклікаў хвалю абурэння

Першыя дні Агульнанацыянальнага перапісу насельніцтва выклікалі хвалю абурэння сярод беларусаў, якія хацелі прыці да гэтую працэдуру праз Інтэрнэт. Сайт не працаў і быў аформлены на расейскай мове. Падчас перасылкі тэкставых паведамленняў Нацыянальны статыстычны камітэт карыстаўся выключна расейскай мовай. Кажуць гарадзенцы:

- Падчас мінулага перапісу большасць беларусаў называла сваёй мовай беларускую. Тому я лічу, што гэтыя СМС-кі павінны быць на дзвюх мовах.

- Канешне, гэта жах - удзельніцаць у перапісе я буду толькі з адной мэтай, каб пазначыць сваёй мовай беларускую.

- Для мяне самае зручнае - гэта ў Інтэрнэце.

- Буду ўдзельніцаць у перапісе, калі ўсё ж такі атрымаецца зайсці на сайт і прыці гэта праз Інтэрнэт, то канешне, натуральна.

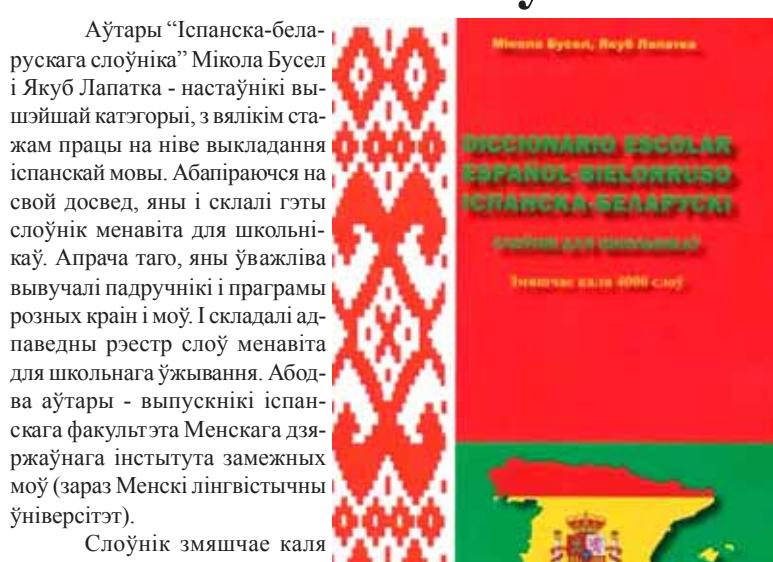
Частка грамадзін мяркуе, што ўздел у перапісе толькі на руку аўтарытарнай уладзе. Бо вынікі могуць быць фальсіфіканыя, мяркуе гарадзенец Дзяніс:

- Мая сям'я вырашыла не ўдзельнічаць у перапісе, бо няма даверу да вынікаў гэтай перапісной кампаніі, як у прынцыпе да любых дзяржаўных ініцыятыў. За чвэрці стагоддзя ўжо сфармавана і ўдасканалена сістэма маштабных фальсіфікацый. Дзяржаўныя органы будуть выкарыстоўваць вынікі гэтага так званага перапісу ў сваіх мэтах.

Агульнанацыянальны перапіс насельніцтва Беларусі будзе праходзіць да 30-га кастрычніка. Ён ажыццяўляецца праз Інтэрнэт, перапісчыкамі і ў адмысловых пунктах.

Беларускае Радыё Рацыя, Гародня.

Выйшаў "Іспанска-беларускі слоўнік для школьнікаў"

tbt-mova.by

Моўныя курсы "Мова нанова - Ліда" распачалі новы навучальны год

Бясплатныя курсы беларускай мовы "Мова нанова - Ліда" пасля доўгіх летніх вакацый 2-га кастрычніка распачалі свой новы навучальны год. Да таго ж моўныя курсы прывіталі сваіх слухачоў не толькі ў новым сезоне, але і ў новым памяшканні, па новым адрасе: у банкетнай зале кавярні хуткага харчавання "Тутака" па вуліцы Ленінскай, 22а.

Заняткі прайшлі ў цэплай сяброўскай атмасфэры, на іх завітаў вельмі цікавы гасць - беларускі

Другая частка заняткаў пазнаёміла слухачоў курсаў з шаноўным госцем. Спадар Сяржук распавеў слухачам пра цікавыя музычныя інструменты беларускага фальклору, іхнюю гісторыю, прадэманстраўваў гучанне і пазнаёміў з этнічнымі спевамі беларусаў. Таксама не менш цікавымі былі інструменты фальклору з іншых краін - этнічных народоў Чэхіі і Амерыкі.

Разам з шаноўным гостем слухачы з задавальненнем хорам спявалі старадаўнія народныя беларускія спевы і пляскі ў трактаванні фальклорнага спадчына.

Акрамя гэтага шаноўны гость вельмі цікава распавеў пра свае выступленні ў ЗША, адкуль не так даўно вярнуўся. Было вельмі цікава пачуць пра існаванне музеяў прысвечаных культуры карэнных народаў Амерыкі, пра лад і

жыццё сучасных амерыканцаў, а таксама пра жыццё беларусаў, якія з'ехалі ў ЗША.

Напрыканцы Сяржук Доўгушаў прэзентаваў курсам "Мова нанова - Ліда" цудоўны скарб - зборнік фальклорнай спадчыны беларусаў "Бяседныя песні". У гэтым выдатным зборніку зафіксавана песня, якая патрапіла нават з нашых мясцінаў - в. Феліксава Лідскага р-на, запіс быў зроблены ў 1992 годзе, яе праспявала жыхарка вёскі Марыя Іванаўна Дула: "Я выпіла, выхіліла..."

Я выпіла - выхіліла,
сама сябе пахвалила,
што я добрага роду -
п'ю гарэлачку як воду;
захілілася ў куток,
по сем чарак у раток.

Таксама шаноўным гостем былі зроблены падарункі, якія маглі атрымаць слухачы за правільныя адказы на яго пытанні. А таксама кожны ахвочы мог патрымаць у сваіх руках музычныя інструменты і зрабіць фота на памяць.

Са свайго боку моўныя курсы "Мова нанова - Ліда" таксама не пакінулі шаноўнага гостя без падарунка.

"Мова нанова - Ліда" запрашае ўсіх жадаючых на свае за-

спявак, музыкант мультиінструменталіст і этнограф Сяржук Доўгушаў.

У граматычнай частцы заняткаў, якую правяла вядоўца курсаў Наталля Тананушка, слухачам было пратанавана прыгодаць проўдзены матэрыял за мінулы вучэбны год, адказваючы на пытанні моўнага тэсту "Тэорыя і практика мовы". Пытанні, якіх было два, націцаць, і для падрыхтаванага вучня былі далёка як няпростыя. Але ўсё справіліся добра.

ніяткі бясплатных курсаў беларускай мовы ў канцэпцыі якіх - неакадэмічнае вывучэнне мовы.

Кожны тыдзень у сераду ўсе ахвочы могуць далучыцца да беларускамоўнага асяроддзя, падцягнуць свае веды роднай мовы, каб карыстацца ёю ў паўсядзённым жыцці.

Шануйма родную мову, вучымся і размаўляем!

Алег Лазоўскі,
сябар Лідскай гарадской
арганізацыі ТБМ.

Выстава праектаў сучасных касцёлаў і сацыяльных цэнтраў

У белай зале Чырвонага касцёла ў Менску дзейнічае выставка творчых праектаў архітэктара Аляксандра Базевіча. Жыхары сталіцы змаглі пазнаёміцца з самім аўтарам і яго мілай жонкай Марыяй на адкрыцці экспазіцыі.

Прысутных дабраславіў на добры прагляд ксёндз Кірыл Барданоў:

- Аляксандр Базевіч стварае аб'екты, якія служаць малітве, дарозе да Бога, асвяченню чалавека: гэта каталіцкая і праваслаўная храмы, аб'екты, якія служаць выхаванню дзяцей і моладзі, тым, каму патрэбна дапамога. Няхай праца архітэктараў і будаўнікоў спрыяе людзям на доўгія гады! - пажадаў святар.

Прыхаджане касцёла з цікавасцю выслушалі выступленні аўтара праектаў і пазнаёміліся з яго працамі. Наведаць мерапрыемства прыйшлі калегі і сябры творцы.

Аляксандр Францавіч Базевіч нарадзіўся ў Жодзішках у 1962 годзе. Смаргонскі край паўплываў на станаўленне яго светапогляду. Старадауні "Віленскі край", якія называюць мясцовыя жыхары, дзе захавалася шмат помнікаў гісторычна-культурнай спадчыны, паўздзейнічаў на выспяванне светапогляду будучага дойліда. Срэбная прыгажуня Вілія, 400-гадовы касцёл у Жодзішках, сядзіба Міхала Казіміра Агінскага вышэй па плыні ракі, рэшткі Крэўскага замка - усе навакольныя мясціны стваралі непаўторную атмасферу, якая спрыяла развіццю таленту і здольнасцяў.

Будучы архітэктар з дзяцінства быў зачараваны моцай і прыгажосцю храмаў, якія лучаць моцную енергію Святога Духа і Творчасці. Ён вывучаў таксама рысы народнага дойлідства, якія адбіліся ў маёнтках, броварах, корчмах, сядзібай архітэктуры, і накіроўвалі да выбару прафесіі. У 1990 годзе Аляксандр Францавіч скончыў Беларускую дзяржаўную політэхнічную акадэмію. Ён набыў значны досвед і выпрацаваў творчы почырк пры стварэнні праектаў забудоў сацыяльнага прызначэння.

- У другой палове 80-тых гадоў перад праекціроўшчыкамі паўстала шмат пытанняў, бо многія заказчыкі зніклі, трэба было вызначыць, што будаваць, як жыць далей, - патлумачыў доктар архітэктуры прафесар БНТУ, Сяргей Аляксееўч Сергачоў. - Аляксандр Базевіч не пакінуў архітэктуру, працягваў праектаваць катэджы, школы, але сэрца паклікала яго да стварэння кульгавых аўтактаў. Трэба сказаць, што ў тых часах яшчэ не было распрацавана норматыўная дакументацыя на такія сучасныя забудовы, тэма была новай. Касцёлы ў майго калегі атрымліваюцца вельмі добрыя, у іх праяўляюцца рысы беларускай архітэктуры!

Аўтарству А. Базевіча належыць шэраг культавых забудоў (з іх - 27 касцёлаў). На выставе прадстаўлены праекты касцёлаў, якія ўпрыгожылі Беларусь у апошнія дзесяцігоддзі: касцёл св. Казіміра ў Стоўбцах, каталіцкі цэнтр св. Арханёла Міхаіла ў Смаргоні, касцёл Маці Божай Ружанцовай у Менску і іншыя.

Самым вялікім і складаным праектам А. Базевіча з'яўляецца цэнтр у Смаргоні, які выконвае адукацыйную, выхаваўчую і камунікатыўную функцыю. Ён атрымаў дыплом Беларускага саюза архітэктараў на Рэспубліканскім аглядзе-конкурсе архітэктурных твораў у 2001 годзе. Паспяхова былі выкананы архітэктарами праекты грамадскага прызначэння, такія, як бізнес-цэнтр "Падол" у Гародні (1994-95), цэнтр фірмы "Грэйп" у Салігорску, гандлёвы цэнтр "Сафія" ў Бабруйску (2008), шэраг аўтактаў агратурызму: сямейны турыстычны комплекс у Заслаўі, турыстычная база на Браслаўскіх азерах, экасядзіба "Налібоцкая пушча", комплекс "Крэўскі маёнтак" на трасе Менск-Вільня, фальварак "Вяча" ў в. Дафарэнцыя Менскага раёна іншыя.

- Аляксандр Базевіч належыць да тых сапраўдных майстроў, якія ствараюць гарманічнае навакольнае асяроддзе, якое спрыяе чалавечай душы, - адзначыў сябар Беларускага саюза архітэктараў Дзяніс Олін.

Спадар Аляксандр знаходзіць падтрымку ў сваёй сям'і: яго жонка Марыя - архітэктар, яна піша выдатныя вершы на беларускай мове, у сужанцаў - дзея дачкі.

"Удзячна лёсу, што са мной ты побач,
Табе ўдзячна за душы цяпло,
Што здольны падзяліць са мною радасць,
Што сэнс жыцця - Спагада і Дабро!"
напісала спадарыня Марыя.

Выстава будзе дойўжыцца і прыцягне ўвагу наведальнікаў.

Э. Дзвінская,
фота аўтара.

1-2. На адкрыцці выставы;
3. Прэкты А.Ф. Базевіча.

Талент

Талент як сонца!

Яго не схаваеш нідзе...

Ён не згарыць,

Не патоне ў шумлівай вадзе...

Нельга яго падарыць, ні скарыць, ні прадаць...

Грэшна, таксама, у сэрцы закрытым тримаць...

Плённым хай будзе ў гэтый віхуры падзей,

Хай акрыляе і цешыць надзеяй людзей,

Крочыць уперад, змагацца з нягодай, каб жыць,

Верыць і марыць, і толькі як можна - тварыць!

Бо толькі сам Чалавек здольны вызначыць лёс,

Каб яго талент узнёсся да самых нябёс.

Марыя Базевіч.

Сымон Барыс Вайна - гэта масавы тэрор

Нядоўна ў штотыднёвіку "Наша слова" быў надрукаваны невялікі артыкул пра Францішка Аляхновіча. І там сказана, што невядома хто забіў праслаўленага драматурга: чырвоныя партызаны, акаўцы, а можа і немцы. Вось так прыкладна напісаны і ў Вікіпедыі. Пара пра гэта напісаць праўду. Хто забіў яго?

Так ужо здарылася, што я будучы настаўнікам як краязнавец у 1970-х гадах збіраў успаміны партызанаў і падпольшчыкаў, якія дзейнічалі ў Менскім, Заслаўскім і Вілейскіх раёнах. Гэтыя успаміны надрукаваны ў маёй кнізе "Бліскавіцы над Заслаўем" у 2015 годзе. Аднак у кнігу трапіла не ёсць, што я пачуў. Напрыклад, я дакладна памятаю, як адзін з партызанаў распавядаў мне, як ён спецыяльна хадзіў з-пад Ілі і з-пад Лагойска аж у Вільню, каб забіць рэдактара газеты "Беларускі голас" Ф. Аляхновіча. Было такое заданне ад камандавання. Хто даваў заданне - я, безумоўна, не памятаю. Два партызаны прыйшлі у Вільню днём па падробленых дакументах. Адрес жыхарства Ф. Аляхновіча ім далі, выпраўляючы на гэта заданне. Увечары падышлі да дома, дзе ён жыў. Гарэла святло, і ён нешта каля акна пісаў. Мне памятаеца, што быццам яго забілі праз акно. Але Вікіпедыя, паводле слоў жонкі, піша, што ў дзвёры пастукалі і ён выйшаў, і тады яго застрэлілі. Цяпер ужо не так важныя тэя падрабязніцы забойства, якія гэта зрабіў. У сваёй кнізе я гэлага не надрукаваў, але памятаю, як мне гэта распавядалі. У маім архіве магчыма і запісана пра гэта, а можа нават і няма такога запісу. Ды хто ж хадзіў у Вільню? Сёння я не могу цвёрда назваць прозвішча забойцы, але гэта быў адзін з трох - Цімчук, Фралоў або Адамчык. Усе гэтыя асобы хадзілі па розных заданнях пад Вільню. І вось адзін з іх мне і сказаў, як ён застрэліў рэдактара газеты "Беларускі голас". Застрэліў яго за тое, што той выдаваў нацысцкую газету. Гэта былі савецкія партызаны. Так што акаўцы тут не вінаваты. Савецкія партызаны таксама забілі і рэдактара менскай "Беларускай газеты" Уладзіслава Казлоўскага. Як мне помніца, таксама мне нехта з маіх суразмоўцаў распавядаў мне пра гэта. Аднак чамусыці Вікіпедыя называе там нейкія два прозвішчы тэрарыстаў, якія нагадваюць яўрэйскія. Я ж сустракаўся толькі з беларусамі і рускімі партызанамі, якія падпарадкоўваліся толькі Маскве. А вось, хто забіў Вацлава Іваноўскага, застаецца загадкай. На мой погляд, гэта зрабілі савецкія партызаны, але ў гэтым былі зацікаўлены і эсэсавцы.

Што датычыцца рэдактараў беларускіх газет, дык тут хоць нейкую віну можна прыпісаць рэдактарам. Але возьмем беларускую школу. Увесень 1941 года амаль усе школы, якія былі ў Беларусі да вайны, былі адкрыты, і настаўнікам прапанавалі вярнуцца ў школу, і ім плацілі зарплату. У так званых "народных школах" было 7 класаў, у якіх дзеяці вучыліся ад 7 да 14 гадоў. Заняткі праводзіліся на беларускай мове. У класе была нацыянальная сіволіка (бела-чырвона-белыя сцяг, герб "Пагоня" і кліч "Жыве Беларусь!"). Калі ў 1942 годзе пачаўся партызанскі рух, дык партызаны школы палілі. А калі не палілі, дык забаранілі дырэктару або настаўніку школы праводзіць заняткі ў школе. Загад давалі толькі адзін раз настаўніку ці дырэктару школы, а калі ён не выконваў яго, дык у другі прыход партызаны расстрэльвалі непаслухмянага. І здаралася часта нават так, што партызаны школу закрылі, яна не дзейнічала, а настаўнікі атрымлівалі зарплату за сваю работу, бо лічылася, што школа працуе.

Усё гэта вайна. Вось я сёння адкрыў сваю кнігу "Бліскавіцы над Заслаўем" і чытаю. Калі адступалі чырвонай армейцы з Беласточыны ў чэрвені 1941 года, заходзілі ў вёскі і прасілі пасці, дык недзе кармілі іх, а ў іншых вёскіх есці не давалі. Вось звесткі пра гэта з успамінаў Уладзіміра Абрамчыка: *"На территории Западной Белоруссии в польских деревнях кто давал поесть, а кто и нет. Некоторые поляки прямо нам отказали в пище: "Пусть вас Сталин кормит". Мы такие семьи расстреливали. Когда мы отступали, мы уже знали, что немцы делают с военнопленными".* Звярніце ўвагу на сказанае, што расстрэльвалі не толькі таго, хто такое сказаў, а сем'і. А гэта і ёсць масавы тэрорызм вайны. Забівалі ні за што зусім не вінаватых людзей. Вайна не выбірае ахвяры - знічае ўсіх, хто знаходзіцца на шляху баёў.

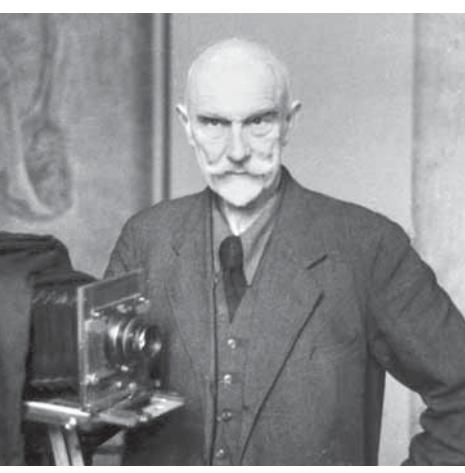

Ушанаванне памяці шляхетнага фатографа і літарата Яна Булгака

У апошнія гады апантаныя людзі і даследчыкі ўшаноўваюць памяць такіх знакамітых асобаў, як М. Агінскі, С. Манюшка, і зараз да іх можна далучыць Яна Булгака. Шмат зрабіў для адраджэння памяці пра яго Францішак Баляслававіч Жылка, прадпрымальнік, дырэктор ТАА "Фра-Міл", шчыры католік. У супрацоўніцтве з Міханавіцкім сельскім саветам ён ініцыяваў усталяванне памятнага каменя з мемарыяльнай дошкай. Аўтарам выявы на дошцы з'яўляецца скульптар Валеры Калясінскі.

месцы былой сядзібы Я. Булгака ў прысутнасці прадстаўнікоў творчай інтэлігенцыі, мастацкіх калектываў, прадстаўнікоў Згуртавання беларускай шляхты.

У халодны ветраны дзень на пачатку імпрэзы гасцей сагравалі спевамі і заахвочвалі да танцаў "Крупіцкія музыкі". Адкрыў мерапрыемства краінальнымі словамі Мікола Котаў, а працягнуў сваім

скі і спадар Францішак Жылка. Прадстаўнік Згуртавання беларускай шляхты Ігар Шакалаў-Шыдлоўскі ўручыў Ф. Жылку памятны знак. Прагучала піціратнае "Віват!". "Служу Айчыне! Адкажу перад Богам!" - прамовіў спадар Францішак Жылка.

- Добра, што мы ўспомнілі пра такога выбітнага чалавека праз 70 гадоў пасля яго смерці, - адзначыў доктар гістарычных навук, прафесар Леанід Міхайлавіч Лыч. - "Краязнаўчая газета" друкавала на сваіх старонках шмат артыкулаў пра яго. Ён заслугоўвае, каб пра яго з'явілася кніга.

Пра літаратурную дзеяніць Яна Булгака распавяляла даследчыца і перакладчыца, дацэнт БДУ Ірына Багдановіч:

- Я займалася перакладам на беларускую мову паэмі Яна Булгака "Мая Зямля". На яе старонках я знайшла радкі пра страчаны рап: пра маліяунічную куткі прыроды, шляхецкі фальваркі з партрэтамі продкаў і гадзіннікамі. Ян Булгак праявіў сябе таленавітым літаратарам.

На імпрэзе прысутнічала маладая даследчыца Маргарыта Петухова. Яна распавяляла:

- Ян Булгак пачаў рабіць першыя фотаздымкі фотаапаратам сваёй жонкі Ганны. Гэты былі выявы навакольных двароў, здымкі блізкіх людзей. У яго аб'ектыў патрапілі і мясцовыя жыхары. Потым ён адчыніў тут, у Пярэсечы, мастацкую фотастудию.

- Сёння мы бачым прыклад таго, як можна быць удзячнымі сваёй радзіме. Францішак Баляслававіч Жылка адрамантаваў млын у Жодзішках, паставіў капліцу ў роднай вёсцы - адрадзіў зямлю, дзе жыў Ян Булгак, і ўшанаваў яго памяць. Пярэсека, якая была закінутай многія гады, можа стаць цікавым турыстычным аб'ектам, дзе ёсць пра што распавесці нашым людзям і шматлікім турыстам з іншых краін. Няхай гэта места вабіць нас усіх, каб мы яшчэ прыезджалі сюды! - адзначыў старшыня Беларускага Фонда культуры Тадэвуш Стружэцкі.

**Эла Дзвінская,
фота аўтара.**

1. Камень з мемарыяльнай

дошкай Яну Булгаку;

2. Францішак Баляслававіч

Жылка і гості імпрэзы;

3. Ян Булгак.

Ян Булгак быў вядомым у Еўропе фотамастаком, тэарэтыкам фотасправы, публіцыстам. Ён нарадзіўся 6 кастрычніка 1876 года ў вёсцы Асташын на Наваградчыне. Пасля заканчэння гімназіі ён вучыўся на філософскім факультэце ў Кракаўскім Ягелонскім універсітэце. У 1899 годзе ён з прычыны фінансавых цяжкасцяў перасяліўся ў маёнтак, атрыманы ў спадчыну ад стрычнага дзеда Адама Грынёўскага. Тут ён непасрэдна заняўся фатаграфіяй і стаў сапраўдным майстрам. У 1910 годзе Я. Булгак упершыню ўдзельнічаў у сусветнай фотавыстаўцы ў Брюселе. У 1915 годзе выйшаў альбом у 6 тамах "Літва ў здымках Яна Булгака". Ён вельмі выразна здымаваў Наваградак, Мір, Нясвіж, Свіцязь, Крэва, Вілейку, Трокі, Вільню.

Памятны камень Яну Булгаку быў ўсталяваны ў вёсцы Пярэсека пад Менскам. Урачыстая падзея адкрыцця мемарыяльнай дошкі адбылася 6 кастрычніка на

выступленні фальклорны тэатр "Матуліна хата".

Да прыступных з прывітальнімі словамі звярнулася старшыня Міханавіцкага сельскага савета Святлана Уладзіміраўна Давальцова. Яна падзякаўала за карысную ініцыятыву, якая зацікавіла мясцовых жыхароў.

- Ідэя ўшанаваць памяць Яна Булгака з'яўлялася ў мяне трох гадоў таму, - падзяліўся з прыступнымі сп. Францішак Жылка. - Я хацеў расказаць пра тых таленавітых людзей, якія нарадзіліся і жылі на нашай зямлі і вядомыя ва ўсім свеце. Дзякуючы падтрымцы старшыні сельсавета, я змог адрадзіць гэту мясціну, ачысціць і аднавіць. Камень давялося прывезці з Менскага раёна з дапамогай суседзяў - Ірыны і Дзмітрыя. Вядомы беларускі скульптар Валеры Калясінскі пагадзіўся пасупрацоўнічаць.

Пасля адкрыцця ганаровай дошкі дыпломамі быў ўзнагароджаны скульптар Валеры Калясін-

Беларускія ўлады спадзяюцца на падтрымку Германіі ў пасоўванні адносін Менска і ЕС

Як заявіў кіраунік урада Сяргей Румас на сустэрэны з амбасадарам ФРГ у Беларусі Манфредам Хутарэрам, у апошні час паміж Менскам і Брюслем усталяваліся больш цэпляючыя адносіны.

Прэм'ер падкрэсліў, што Германія з'яўляецца ключавым гульцом у ЕС, а таму ад пазіцыі афіцыйнага Берліна па тым ці іншым пытанні залежыць палітыка Еўрасаюза.

Па словах Румаса, эканамічны складнік "будзе прыярытэтам у працы новага амбасадара Германіі". Ён нагадаў, што ў нашай краіне працуе больш трохсот фірмаў з узелам нямецкага капіталу, а ФРГ "трайдзычына з'яўляеца буйным гандлёвым партнёрам Беларусі".

Частка ўрада бачыць патэнцыял у гандлёва-еканамічных і інвестыцыйных адносін дзвюх краін.

- Мы вельмі здаволены тым,

як працуе беларуска-германская працоўная група па гандлі і інвестыцыях і жадалі б, каб гэты дадатны досвед узяўся працоўная група па навукова-тэхнічным супрацоўніцтве, мы чакаем аднаўлення яе працы, - сказаў Румас.

Беларускі бок таксама зацікаўлена ў больш актыўнай працы Рады дзелавога супрацоўніцтва, якая ў ранейшыя гады вельмі працткуюна дзейнічала ў пасоўванні інтэрсаў беларускага і нямецкага бізнесу.

Naviny.by.

Кангрэс Міжнароднага ПЭН-клуба занепакоены працяглай стыгматызацыяй беларускай мовы

pen

INTERNATIONAL

Асамблея дэлегатаў Міжнароднага ПЭН-клуба на 85-м штогодовым кангрэсе, які адбываўся ў Маніле (Філіпіны) 1-5 кастрычніка, выказала занепакоенасць працяглай стыгматызацыяй беларускай мовы ў Беларусі, дзе ўлады ўжо амаль трох дзесяцігоддзі імкнуща замацаваць дамінаванне рускай мовы.

- Некалькі гадзін таму 85-тыншы кангрэс Міжнароднага ПЭНа прыняў пропанаваную Беларускім ПЭНам рэзалюцыю адносна беларускай мовы. Мы вельмі добра разумеем: на рэзалюцыі праца не занячваецца, а толькі пачынаецца. Беларускі ПЭН у кансорцыюме з іншымі беларускімі арганізацыямі працуе над супольнай кампаніяй па адвакаванні беларускай мовы. І тут такая падтрымка [кангрэса] нязвичаючая істотная, бо часта менавіта зневешні інтарэс дазваляе заставацца ўтонусе інтарэсу ўнутраному - на ўсіх узроўнях. А пэрадусім мы вельмі ўдзячныя ПЭНам Амерыкі, Украіны, Польшчы, Эстоніі, Латвіі і Санкт-Петраўбурга, якія падтрымалі нашу рэзалюцыю на самым пачатку (для вылучэння на галасаванне кангрэса). Таксама дзякую вялікі тэлеканалу "Белсат" і ўсіму кансорцыюму арганізацый кампаніі "Беларускамоўныя" за супрацу і дапамогу ў работе над рэзалюцыяй, - пракаментавала падзею старшыня Беларускага Фонда культуры Тадэвуш Стружэцкі.

У закліку Беларускага ПЭН-цэнтра Таццяна Нядбай.

Поўны тэкст рэзалюцыі змешчаны на сайце Беларускага ПЭН-цэнтра.

belapan.by.

(Працяг. Пачатак у папяр. нумарах.)

БАЛАДА НАПАЛЕОНА ОРДЫ
(11.02.1807 - 26.04.1883)

Ніколі не позна вярнуцца з чужыны
Да любае сэрцу самотнай Айчыны
І стаць яе славай, якая з гадамі
Вышэй і вышэй, нібы зоры над намі.
Вярнуцца і помніць Парыжскія драмы,
Паэзію, музыку, фарбы і Храмы,
І неба Італіі, што я віно
У тым вінаградзе, які ўжо даўно
Антычны і спелы, як жніўнае лета,
Што ў фарбах застыне і ў словах паэтай,
З якімі ты марыш аблольней краіне.
І шмат хто за волю краіны загіне,
Бо волі падмурку не быць без крыві.
А волі не хочаш - па-рабску жыві!
І ты інсургент, але болей - мастак,
Што ведае волі сапраўднае смак
І сёння малое сядзібы і Храмы,
Каб заўтра, як ён, мы сказаі таксама,
Што тут Беларусь і была, і век будзе,
І мы ўрапейскія людзі...

18.07.2008 г.

БАЛАДА ДУНІНА-МАРЦІНКЕВІЧА
(4.02.1808 - 17.12.1884)

Не трэба чужога, не трэба чужога!
Ні грошай, ні мовы, ні Бога, -
Нічога не трэба чужога!
Мужык беларускі - мужык,
Ён слухацца пана прывык.
Ён з панам разумным - разумны,

Ды толькі вось пан нешта сумны.
І царскі ўлады - не рады,
Шпікі, як сабакі, ля хаты.
Якую ён школку трymае?
Няўжо ён законаў не знае?
А пану шчэ сніца паўстанне
І верыцца ў светлае ранне,
Ды толькі не трэба чужога:
Ні прауды, ні волі, нічога,
Нічога не трэба чужога!

... Вятраты за вакном завываюць,
Снягамі агонь засыпаюць,
Дзе чуюцца крыкі і смех.
І сымлеца, сымлеца снег
На ліпу, на хату, на долю.
І свечка асвечвае волю,
Якой не было і ці будзе.
За вокнамі мроі і людзі,
Надзеі, бяды, спадзяніні
І белая, сумная пані,
Якая сустрэчы чакае,
Якая адна і святая,
І ёй не патрэбна чужога
Ні сына, ні мовы, ні Бога,
Нічога чужога, нічога!

23.01.1993 г.

БАЛАДА СЫМОНА КАНАРСКАГА
(17.03.1808 - 11.03.1839)

Сонца сакавіцкае крылава
З вечаровых выплыла снягоў.
Ранішняя Вільня пахне кавай,
Як паненка, што ідзе дамоў
З вечарынкі, што гула да рання.
І паненцы тут не зразумецы,
Для чаго патрэбнае паўстанне.
За паўстанне ты ідзеш на смерць,
Малады, прыгожы і разумны,
З прагаю да волі і жыцця.
Звон звініць на Храме сумна-сумна,
І галосіць на руках дзіця
У жанчыны, што цябе спаткала.
Ты ўсміхнүўся і далей пайшоў
Па дарозе, што ўжо вузкай стала
І апошній, дзе пральеца кроў
Вінная тваря, бо тут віно
Прад чужынцам ёсьць і будзе тут -
Родны кут любіць ўсёй душою,
Не здаваць чужынцам родны кут...

...І паболее крыві на сонцы,
І растануць у крыві снягі,
Дзе твой шлях змагарны не бясконцы
І не бачны шлях пакуль другі...

9.06.2010 г.

БАЛАДА АЛЯКСАНДРА РЫПІНСКАГА
(каля 1810 - 1900)

Alexander Rypinski
1810-1885

Праз трыццаць год вяртаешся дахаты,
Рамантык, інсургент, мастак, паэт,
І прад табою край твой - не пракляты,
А любы, нібы з васількоў букет,

Што ты паклаў на сцежку інсургентаў,
З якімі волю для людзей шукаў.
Крывей за волю плаціць - добра ведаў
І ты сваёй крыві не шкадаваў.

І хоць было разгромлена паўстанне
Ты не адрокся ад былых дарог,
Бо Беларусь - не кветка, што век вяне,
А Храм любові, дзе жыве Пан-Бог,

Дзе ўсё сваё: і песні, і легенды,
І мова, без якой загінем мы,
Як без людской спагады інсургенты
Сярод завейнай лятае зімы.

І будзеш сніць Парыж і Лондан шэры,
Дзе ты і сёння мог спакойна жыць
І не палохацца ад стуку ў дзвёры,
Бо за дзвярамі, як ваўкі, віжы.

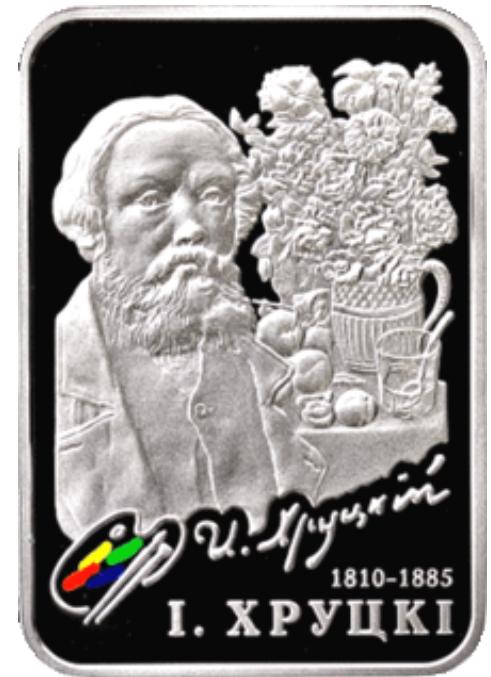
Напішаш ты пра родны край балады,
Дзе пра любоў сваю не прамаўчыш.
Праз трыццаць год вяртаешся дахаты,
Нібыта ўчора з'ехаўши ў Парыж...

10.02.2009 г.

БАЛАДА ІВАНА ХРУЦКАГА
(8.02.1810 - 13.01.1885)

Ты з ланцужком прыгожым, залатым
Ад імператара гадзіннік маеш.
Але ланцуг ніякі не ўтрымае
Цябе, каб на радзіму заўтра ты
Вярнуўся і застаўся ля крыжоў
Бацькоўскіх, і ля Полацка свой дом
Пабудаваў, каб полацкім святым
Жывіць сваю душу і маліваць ізноў
Партрэты, націорморты, на якіх
Наш родны свет багаты і святы,
І сумны, як пражытыя гады,
Што праляцелі, як адзіны міг...

І ўжо - сям'я, маентак і спакой,
І ты нікога бачыць не жадаеш.

І, як валун травою зарастае,
Цяжэш ты самотай незямной,
Але не ад таго, што ўсё міне
І не паўторыца ўжо больш ніколі,
А ад таго, што прычакаца волі
Усе не змогуць, воля - не ў віне,
Яна ў крыві павінна быць і з ёй
У сэрцах кроў становіца жывой.

І ланцужок прыгожы, залаты
У прыдарожны пыл кідаеш ты...

7.02.2009 г.

БАЛАДА ГЕНРЫКА ДМАХОЎСКАГА
(14.10.1810 - 14.05.1863)

Палын... Пажарышчы...
Магілы... Груганиё...

Але жыве твой край!
Ён па сцяжынках слёс
Прыйшоў у сэрца, у якім цвіце агнём
Твая любоў да васількоў і да бяроз,
І да людзей, якія марамі жывуць
Аб волі, да якой вядзеш іх сёння ты
Праз кроў паўстання і астрожную траву,
Вядзеш да Беларусі, нібы да вады
Жывой, не забываочы ў краях чужых
Ні таленту свайго, ні ўсплых родных слоў,
Якімі саграваў і саграеш усіх,
Каму вышэй за ўсё да родных ніў любоў.
І, памяняўшы прозвішча, ты не змяніў
Сваіх вачэй, што бачылі і бачаць свет,
І край азёр, і пастушкоў агні,
Што нібы кроплі сонца, дзе вясна жыве...

...Ізноў паўстанне,
І ты першым рвешся ў бой,
І першым падаеш на рукі маладых,
Якім ісці было не страшна за табой,
Якім стаў першым твой апошні ўзых.

17.02.2009 г.

(Працяг у наступным нумары.)

Верасень 1939-га ва ўспамінах Ежы Путраманта

(Працяг. Пачатак у папярэднім
нумары.)

Справа ў тым, што ў 1938 годзе разам з КПП былі распушчаны КПЗБ і КПЗУ. Іхня дайўні члены, якім удалося пазбегнуць, канешне, нярэдкіх правакацый, правалаў. Бярозы, вязніцы, цяпер звярталіся да савецкіх уладаў, гатовыя да працы. Примаў іх усеагульны недавер. У выніку празмернага абагульнення выпадак правакацый, кожны, хто прызначаўся ў прыналежнасці да КПП, аўтаматычна становіўся падазронным. Кушаль (ці Кісель, як здаецца ён называўся сапраўды) мусіў гэта ў той час адчуваць з нарасцашай сілай.

У суме я зразумеў адно: трэба ў Вільню, спаткаца са сваімі, разгледзеца, нарэшце дзейніцаць. Якраз адходзілі першыя цягнікі, таварныя. Ніто на платформе, ніто ў перапоўненым вагоне я даехаў да Вільні.

Тут панаваў нечуваны бардэль. Горад заўлты быў дзвюмі хвалімі - бежанцаў і Чырвонай Арміі. Бежанцы апанавалі тратуары, кавярні, лесвічныя клеткі. Праважна ў вятраўках, з заплечнікамі, жанчыны ў портках, з хустачкамі, завязанымі пад барадой, хадзілі на тоўстамі з аднаго месца да другога, падганятыя павевамі пагалосак, што тут нешта даюць, што там можна ўрваць. Праезды заняла Чырвоная Армія, гэта значыць калоны аўтамабіляў, гармат з трактарамі, здвоенных і з чацвяроных кулямётаў на грузавіках.

На момант майго прыезду з'явіліся ўжо першыя цывільныя. Найактыўнейшым у “нашым” рэсурсе быў нейкі Клімаў, дэлегаваны для арганізацыі школьніцтва. На пытанне, дзе можна спаткаць “нашых”, гучай адказ: у “аблану”, у Клімава.

Канешне, застаў там вялікую групку; Генрыка, Казіка, наших настаўніц - Ганнічку і Лільку, Данка Скаржынскага, Кекштаса-Адамовіча. Там таксама натрапіў на першых “чырвоных” варшавякаў.

Паміж іншымі - на Ірэну Вішнеўскую. Хто яе сёння памятае? Апошняя жонка Францішка Парэскага, невысокая плацінавая бландынка, зеленавокая, з вельмі прыгожымі тварамі. Няк так склалася, што мы цэлы дзень бlyгталіся па горадзе разам.

Гэты горад! Гэты прыгожы, сонны, знаёмы горад! Усё дагары нагамі! У рэстаранах нічога. У цукерні Рудніцкага вялікі цымус: збожавая кава і тарцінкі з чорнага хлеба з сырам. Гатэлі перапоўненыя.

Па горадзе ішлі магутныя хвалі плётак. Гаварылі, што саветы адходзіць, што аддаюць Вільню: Германіі, Літве, Бог ведае, каму яшчэ. Я смяяўся: як гэта, каб народная ўлада аддавала горад буржуям? Смяяцца прыходзілася без цяжкасці: плёткі ствараліся пякельна дурнавата.

“Аблана” зрабіла нараду настаўніцай. Памятаю вялікую тэатральную залу, поўную. Як свежа

прыцягнутыя працаўнікі “аблана”, мы стваралі там масавасць. У ходзе дыскусіі я выступіў таксама, востра ацэнваючы фашыстоўскія тэндэнцыі санацыі.

Пасля нарады падышоў да мяне Клімаў. Быў гэта першы бальшавік, першы з герояў Шолахава, з якім я меў дачыненні. Высокі, каратканосы, у акулярах, з валасамі, зачэсанымі назад. Разгаварыўся са мой і раптам паведаміў: праз гадзіну я маю ехаць у Беласток.

Чаму, для чаго? Там даведаўся. З'явіўся аўтамабіль, быў нехта яшчэ, але не памятаю, хто. Я першы раз ужыцці так далёка ехаў аўтамабілем. Было гэта не латва: дарогі быў забіты войскам. Тут цяпер быў відны расцягнуты на дзесяткі кіламетраў матарызаваныя калоны, танкі, гарматы, амаль зусім нашыя фурманкі.

У Беластоку мы заехалі ў прыгожы палац, яшчэ памяляваны ў абстрактныя плямы. Быў там вялікі рух. Мы чакалі доўга, амаль цэлуночку, пераспаную на крэсле. Потым з нашай кампаніі нехага затрымалі, мне і яшчэ аднаму сказали вяртацца. Мы ўжо ведалі, у чым справа: у Беластоку адбывалася нарада прадстаўнікоў Захаднай Беларусі. Было дзіўна, чаму не ў Вільні?

Вяртаюся, даведваўся, што плёткі быў слушны: Вільню аддалі сметанаўскай Літве. Трэба было бачыць, як вокамгненні змяніліся паводзіны шэрагу людзей, як з пакорных і ўсмешлівых сталі зласлівымі і затоенымі! Для мяне ўдар быў вельмі цяжкім. Ні за якія скарбы я не хацеў вяртацца ў буржуазную дзяржаву. Усе нашыя працаўнікі “аблана” таксама вырашылі эвакуявацца з Вільні.

Апошняя ноч. Ледзве знайшоў пакой у яўрэйскім гатэліку каля Вастрабрамскай. Мармуровая пілта ўмыўальніка, парцялінавы (фарфоравы) збанок пад ваду, камфорт стогадовай даўніны.

Перад вакзалам паўднёвым. Савецкія войскі адступаюць. Адначасова ўразлівілі на то, што

даты павялі некуды палкоўніка. Ірэні з Маніяй рушылі на ратунак. Было ўжо позна, у паўэмроку пачалі раварамі ў кірунку Мінойтаў. Усюды было поўна жаўнероў. Затрымалі іх каля шашы. Следу бачыць не знайшлі. Не было рады, вярнуліся.

Былі ўжо каля дзялянкі, калі ў цемеры ўзнікла чорная постаць. Нават перапужаліся. Гэта быў бачыць.

Аказаўся, давялі яго аж пад Беліцу, гэта значыць некалькі дзясяткаў кіламетраў на поўдзень. У Беліцы ўбачылі, што ён арыштаваны. Выскочылі яго знаёмыя, музыкі, яўрэі, пачалі тлумачыць, што такі добры чалавек. Яго адпусцілі.

Нягледзячы на гэта неспакой, застаўся. Кружылі чуткі, што ўсе асаднікі будуць выселены. Былі таксама спробы заспакаення. Кожнае слоўца, якое пярэчыла тым чуткам, паўтаралі ў Баневе, як пацеры.

Восень стала глыбокай, разлэзлай. Уся сям'я, закрытая ў доме, перапоўнена неспакоем. Да мяне, як галоўнага “бальшавіка”, скіроўваліся прэтэнзіі, не выказваныя, адчувальныя толькі, за той увесь неспакой.

Я ведаў адно: павінен адтуль выехаць. Уся абыяльнасць Банева зрабілася ў той сітуацыі анахранізмам. Трэба нешта рабіць! Тут ніякай работы не было.

З газет даведаўся, што ў Вільню ўвайшлі сметанаўцы. Невядома было, дзе размісціліся “аблана”. Не вытрымаў нарэшце, зноў рушыў “у свет”.

З тога выезду не памятаю нічога. А між іншымі гэта быў апошні раз, калі я бачыў Банева. Вялікія пацүці, пасля якіх у памяці не засталося ані фатаграфіі таго апошняга віду.

Пагалоскі гаварылі, што “вобласць” з Вільні перанеслі недзе ў Маладзечна. Сеў на цягнік. У Маладзечне “вобласць” не знайшоў. Паехаў у Глыбокае. Не спадзяваўся, што тут будзе сталіца акругі, ведаў толькі, што там Ганка Згерская.

Сама назва “Глыбокае”! Гэта была найглыбейшая правінцыя, блізка ад вяршыні Віленскага паўвострава. Малое мястэчка на невялікіх пагорках, вялікія таполі, пасяродку вялікае, зграбнае возера. Нейкі шматок таго дзіўнага пейзажу яшчэ цэлага ў маёй памяці: чорнае асенняе возера, і з усіх бакоў над ім чорныя, драўляныя домікі.

Ганку знайшоў лёгка. Пасля заканчэння ўніверса атрымала тут працу як паланістка. Жыла недалёка ад возера. Усё мястэчка, зрэшты, было недалёка ад таго возера. Увесь дзень патраціл на гаворку, на прыпамін сабе вясмы гадоў знаёмства. Было трохі страшна: ужо восем гадоў! Як звыкла, закідвалася мне, што я неўраўнаважаны, несур’ёзны, гавару, Бог ведае што, ніколі нельга мне давяраць. То апошніе было лёгкім перабольшваннем, рэшта, што ж, нажаль...

Вечарам паехаў назад. Га-

нка гаварыла, што “аблана” ў Вілейцы. У той старой, павятовай. Здаецца, дала нават адпас Генрыка.

“Аблана” ў Вілейцы

Вілейка была з раніцы. Мабыць, яшчэ больш, чым Глыбокае, пахла “тутэйшасцю”. Велізарная вуліца з драўлянымі дамамі, якія часта выхадзілі на вуліцу шырокай сцяной. Па-просту некалькі Дакудавых, пастаўленых адно пры другім. З тым, што тут яшчэ смутней, бо без дрэў.

У “цэнтры” - царква і касцёл. Апошні мураваны. Пра царкву не гавару. Нават яўрэйскія крамкі - амал усе.

Ішоў з клункам у руках па страшнай вуліцы. Лужыны ад дома да дома. Белья фіранкі на вокнах. Высокія брамы, такія ж платы.

Пасля некалькіх няўдач знайшоў нарэшце і “аблана”, і нашы. Быў перадусім Генрык, быў Казік, Кекштас-Адамовіч, здаецца, яшчэ пару. Принялі мяне досьць радасна: усе пачуваліся чужымі, і кожны “адтуль” трохі раз’ясняў пейзаж.

Ах, той пейзаж! Ліда тут здавалася Варшавай! Тыя страшныя, чорныя дамы, чорныя платы, слупы, брамы! Якраз пачаліся да жджы, пра якія маліліся ў верасні. Чорныя платы і лужыны.

Весткі былі наогул нецікавыя. Як аказаўся, у Вільні арыштавалі Данка Скаржынскага. Родны брат Казіка, вельмі актыўны моладзеў дзеяць - малодшы на некалькі гадоў за нас, аднак працаўваў ва ўніверсітэце, калі ўсе былі ўжо магістрамі, ён быў прарадыром як бы другой генерацыі групы. У астатні год у Вільні пачалі выдаваць мясцовую мутацыю “Работніка”. Данак яе рэдагаваў. Якраз гэта сталася перадумовая арышт.

Аднак не здавалася гэта важным. Справавалі ўмішацца. Лічылі гэта непараўнанне, што яго працьковікі дзён выпусцяць. Нічога з гэтага не выйшла. Хлопец згінуў без следу. Можа ў час эвакуаціі ў 1941 годзе, а можа калі ў іншы час.

Ужо пасля майго выезду з Вілейкі цяжкія выпрабаванні чакалі Кекштаса. Як літавец ён быў прымацаваны ў якасці інспектара асветы да Ашмян, таму што там было трохі літоўскіх вёсак. Мясцовыя кааператывы атрымалі перад святамі вялікую партыю паркалю. Але “улады” не пусцілі яго на рынак, раскупіўшы ўсё самі. Кекштас паднёў гвалт. У выніку яго хуценька заарыштавалі па абы-якой прычыне. Пра далейшыя яго лёсія я пісаў раней.

Той факт нас узрушыў. Быў гэта першы доказ існавання яскравай несправядлівасці ў новым ладзе. Тут не магло быць непараўнанне, як з Данкам. Прайдападобна, гэта якраз і згубіла Кекштаса. Быў лішне прынцыпіяльны, лішне абураны, каб дзеяніцаў талкова. Пэўна, загучна абураўся. Даў зачэпку малой правінцыйнай клицы, смяртэльна ўражанай, што

была злодэлена на гарачым учынку, і таму д'ябальскі небяспечнай.

Не хацеў верыць, калі мне гэта апавядалі. На столькі гэта не адпавядала таму, што мы чыталі.

Наогул, было нялёгкім тое прыціранне дзвюх рэчаіснасцяў: той з кніжкі і гэтай штодзённай. Мы сядзелі ў “аблана”, гэта значыць у некалькіх драўляных хатах. Нічога не памятаю з нашай работы. Генрык, здаецца, укладаў нейкія метадалагічныя праекты. Казік ездзіў на інспекцыі. Я нікуды не ездзіў. Сустрэкаліся трох разы на дзень пры сілкаванні. Вечарамі страшна нуда.

У Вілейцы было яшчэ трохі бежанцаў. М. ін. сустрэлі тут вядомую перад вайной у Лодзі пару скульптараў: Уладзіслава Страмінскага і яго жонку Катажыну Кобру. Выдавалі яны нейкія аўтографы. Казік ездзіў на інспекцыі. Я нікуды не ездзіў. Сустрэкаліся трох разы на дзень пры сілкаванні. Вечарамі страшна нуда.

Ішоў з клункам у руках па страшнай вуліцы. Лужыны ад дома да дома. Белья фіранкі на вокнах. Высокія брамы, такія ж платы. Пасля некалькіх няўдач знайшоў нарэште і “аблана”, і нашы. Быў перадусім Генрык, быў Казік, Кекштас-Адамовіч, здаецца, яшчэ пару. Принялі мяне досьць радасна: усе пачуваліся чужымі, і кожны “адтуль” трохі раз’ясняў пейзаж.

Страмінскі з запалам згадаўся. Назаўтра прынёс праект. Быў ён у сваім родзе геніяльны. Цэнтральную плошчу Вілейкі, небрукаваную гразкую прастору ў выглядзе неправільнага трохкутніка, акружаную тымі самымі счарнелымі дамкамі, ён прапанаваў заставіць некалькімі дзесяткамі 6-8-мятровых шытоў авангарднай формы, абцягнутымі чырвоным палатном.

Разумееце галоўную думку? Вельмі простая: схаваць тყыдзінныя. Цэнтральную плошчу Вілейкі, небрукаваную гразкую прастору ў выглядзе неправільнага трохкутніка, акружаную тымі самымі счарнелымі дамкамі, ён прапанаваў заставіць некалькімі дзесяткамі 6-8-мятровых шытоў авангарднай формы

**Верасень 1939-га
ва ўспамінах
Ежы
Путраманта**

(Заканчэнне.)

Быў той ліст вельмі роспачны. Восень, няпэўная, цяжкая атмасфера вакол Банева, натуральна кепскія стасункі з маці. У суме Ірэна ўгаворвала мяне забраць яе адтуль, ахвяруючы поўным забыццём гісторыі з лета. Зрабілася мне яе шкада. З другога боку я жыў пад моўным уражаннем ад зеленавокай Вішнеўскай. Нарэшце я выслалі ліст, якім выклікаў Ірэну з Евой у Вілейку.

Прыехалі яны вельмі хутка. Некалькі тыдняў мы жылі ва ўласным пакойчыку, адгароджаным фанерай ад асташніх хаты. Было чесна і галаднавата. Не без задавальненне расказаў Ірэна пра зеленавокую. Пісаў лісты ў Львоў. Адказу не было.

Не ўтрымаўся, выбраўся сам. Гэта значыць, не толькі з той нагоды. У Вілейцы я пачуваўся вельмі згубленым. У "аблана" для мяне ніякай работы не было. Без літаратурнага асяроддзя не быў здольны зляпіць двух слоў. А тут якраз прыйшла першая вестка, што менавіта там сабралася найболей польскіх пісьменнікаў, галоўным чынам з Варшавы.

Доўга падарожжа цераз Палессе. У Львове вялікі рух. У гэты раз яшчэ макней, чым у першую бытнасць, адчуў перавагу Львова над Вільнем у катэгорыі "вялікага горада". Патрапіў у якраз узімку клуб літаратаў на Каперніка. Цэлы графскі палац новыя ўлады ахвяравалі пісьменнікам. Сам выгляд тых апартаментаў ужо быў сатыфакцый. Салонны, салонікі, клідоры, зусім прыстойная сталоўка. Натоўпы лодзеяў.

Спаткаў, канешне, шмат знаёмых. М. ін. Пастарніка, які ў той час рабіў нешта ў родзе гонару дому: і львовец і камуніст. Приняў мяне вельмі добра. Ці перехалі сюды? Так, канешне!

Спаткаў і Вішнеўскую. Нажаль, муж яе знайшоўся, здавалася, была tym вельмі задаволена. Наогул, не мог яе пазнаць, такая стала сухая, пагардлівая. Нават яе прыгожы тварык набраўся нейкай зусім велічнай строгасці. Я хутка зразумеў, што віленскі эпізод быў выпадковасцю. Неік не вельмі я tym прынёсся. Сухасць, як аказаўлася была больш для яе тыповая, чым віленская сардечнасць.

Вырашыў: пераезджаю сюды, але з Ірэнай. Недзе за горадам знайшоў пакой. Даў задатак. Яшчэ раз цераз Палессе. У Вілейцы Ірэна шчаслівая, рэшта таварышаў паволі ўцягваеца ў туго нялёткую працу. Принялі маё рашиэнне з ухвалай. Клімаў таксама не быў супраць...

(Далей ідуць падзеі на Украіне.)

Заснавальнік:

ТБМ імя Францішка Скарыны.

Пасведчанне аб регістрацыі № 908 ад 18 снежня 2009 г. выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Адрас рэдакцыі:

231293, Лідскі р-н, в. Даліна.

Адрас для паштовых адправлений:

231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: naszaslowa@tut.by

У паўночную сталіцу Расійскай імперыі

У нашай арганізацыі ёсьць даўняя традыцыя падарожнічаць па Беларусі і дальних краях. Але куды б нас, сапраўдных валасугаў, не занесла прага да вандраванняў, мы заўсёды шукаем Беларусь. Так і ў гэтым верасні акрамя вандроўкі на Аршанскае поле мы на тры дні накіраваліся ў сталіцу Расійскай імперыі. З 19 па 22 верасня мы наведалі Пецярбург, Пецярбург і Царскае сяло. Зразумела, што трох дзён занадта мала, каб ўсё пабачыць у Піцеры і ваколіцах, але наша праграма нам дазволіла наведаць і пабачыць самыя цікавыя закуткі паўночнай сталіцы Расіі.

І, зразумела, мы знайшлі і "беларускі след". Пры наведванні Аляксандра-Неўскай лаўры звярнулі ўвагу, што ў Дабравешчанскае царкве пахаваныя Скаўронскія, сваякі імператрыцы Кацярыны I, якія пахадзіць з віцебскай шляхты. Тут жа пры лаўры ёсьць Мікольская могілка, дзе пахаваныя выбітныя скульптар і мастак Міхail Мікешин, які называў сябе беларусам і нават пісаў вершы на беларускай мове. І ў гэтым няма нічога дзіўнага, бо Мікешин пахадзіць родам са Смаленшчыны і яго родная вёска знаходзіцца недалёка ад беларускай мяжы паміж Крычавам і

цвіком "беларускай" праграмы стала наўяднанне "Могілёўскага моста" на Грыбоедаўскім канале недалёка ад Мікольскай царквы. Калі яшчэ распрацоўвалася праграма, то першапачатковая прадугледжвалася і сустрэча з беларускай дыяспарай на чале з Міколам Нікалаевым. Але, на вялікі жаль, за некалькі дзён да вандроўкі спадар Мікола паведаміў, што ў гэты дні ён будзе ў... Менску. Таму сустрэчу перанеслі на наступны раз. Дарэчы, усім раю пачытаць кнігу "Беларусы..."

Рослаўлем.

Пры наведванні царквы "Спас на крыі" звярнулі ўвагу мясцовага гіда, што "паляк" Ігнат Грыніяўскі, які смяротна паразіў імператара Аляксандра II, нарадзіўся ў Магілёўскай вобласці ў Клічаўскім раёне ў мясцічку Басін. У дадзеным выпадку наўрад ці ёсьць чым ганарыца, але гісторыю варта ведаць! І некалькі год таму мы з паплечнікамі наведалі Басін, дзе вясковуцы з гонарам паведамілі, што Грыніяўскі іх зямляк, а ад яго маёнтка яшчэ засталася "ліпавая прысада". І

рускі Пецярбург" і вам будзе зусім не чужы гэты паўночны і вялізны горад!.

Алег Дзялячкоў.

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Алена Анісім, Юрасіс Бабіч, Юлія Бажок,
Марыя Баравік, Аляксей Карпенка, Эла Оліна, Ігар
Пракаповіч, Аляксей Пяткевіч, Станіслаў Суднік,
Павел Сіцко, Людвіка Таўгень, Алег Трусаў,
Дзяніс Тушынскі, Аляксей Шалахоўскі.

<http://nslowa.by/> <http://naszaslowa.by/>
<http://pawet.net/> <http://kamunikat.org/>
<http://tbm-mova.by/> <http://belkiosk.by/>

Аўтары цалкам адказныя за падбор
і дакладнасць прыведзенай інфармацыі.
Рэдакцыя рукапісы не вяртае.

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.

231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.

Выдавец: Установа інфармацыі "Выдавецкі дом ТБМ".
Газета падпісана да друку 7.10.2019 г. у 17.00. Замова № 2448.

Аб'ём 2 друкаваныя аркушы. Наклад 1500 асобнікаў.

Падпісны індэкс: 63865.

Кошт падпіскі: 1 мес.- 2,37 руб., 3 мес.- 7,11 руб.

Кошт у розниці: па дамоўленасці.

Не ад Эзопа, а ад Язэпа

Здагадайцесь, дзеткі

Як пачуеш вокліч жураўліны,
Хуценька ідзі па ... (журавіны)

Да балота ён прывык,
А завеца птах ... (кулік)

З хвойкі на хвойку
Скача вяртлявая ... (сойка)

Па-над берагам ракі
Важна крочылі ... (гракі)

Ля шпакоўні сядзіць ... (шпак)
У рэчцы плюскае ... (шчупак)

Мышы ловіць ... (ком)
Землю рые ... (кром)

Узімку к нам ляціць ... (сініца)
У нары жыве ... (лісіца)

Шчабятуха, белабока,
Хутка лётая ... (сарока)

Белы падае пушок,
Называецца ... (сняжок)

Снег сышоў і на ўзлеску,
Як заўжды цвітуць ... (праleski)

Пойдзеш у лес, маркотны бор,
Там сустрэнеш ... (мухамор)

Анекдоты

Школьнікі сустракаюць п'янага чалавека і пытаюць:

- Дзядзен'ка, скажыце, калі ласка, якай зараз гадзіна?

- При чым тут гэтая гадзіна, галоўнае, каб вы, дзетачкі, добра вучыліся!

* * *

- Паліш? - пытаецца бацька ў сына. - Як ставяцца да гэтага настаўнікі?

- Адныя прапануюць самі, іншыя страляюць.

* * *

- Оля! Як табе падабаецца новы настаўнік? Ён прыгожы, культурны...

- Скажа тое мамка. Толькі Віця-двоенік з паралельнага класа цалуеца лепш яго.

* * *

"Новы беларус" прыязджае з Парыжу. Жонка пытае:

- Што цікавага ў Парыже?

- Ды нічога. Бачыла ў кошыка Вавана ў туалете "Джаконда" залітая лакам вісела. Дык яна цяпер у Луўры, толькі без лаку. Навошта яны яго садралі. З лакам прыгажай.

Язэп ПАЛУБЯТКА.